

CARACTERIZAREA GENERALĂ A CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE, ÎN CORELAȚIE CU ALTE ÎMPREJURĂRI MODIFICATOARE DE PEDEAPSĂ PENALĂ

M. STĂVILĂ,
doctorand ULIM

SUMMARY

Just as do not exist specific components of crime, but a specific crime written by means of components of crime, so there can not exist a specific differentiation of the criminal punishment, the specific character being associated with the individualization of the criminal punishment. From the etymological point of view, as the differentiation between the definitions of crime and components of crime is justified, in such a way the differentiation between the criminal punishment and the individualization of the criminal punishment is important, and the latter in the delineation of differentiation execution and the individualization of the criminal punishment.

REZUMAT

Așa precum nu există o componentă de infracțiune concretă, ci o infracțiune concretă, descrisă prin intermediul componentei de infracțiune, așa nu poate exista o diferențiere concretă a pedepsei penale, caracterul concret fiind asociat individualizării pedepsei penale. Din punct de vedere etimologic, după cum este justificată diferența între noțiunile de infracțiune și componentă a infracțiunii, în asemenea mod este importantă deosebirea diferențierii pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale, iar acestea din urmă în delimitare de diferențierea executării individualizarea executării pedepsei penale.

Introducere. Diferențierea și individualizarea pedepsei presupun niște operațiuni (abstracte și concrete) prin care sancțiunea penală este adecvată și proporționată față de fiecare infractor, după gradul exact al vinovăției și după necesitățile reale ale unei juste și utile represiuni penale [1, p. 59]. Așa precum nu există o componentă de infracțiune concretă, ci o infracțiune concretă, descrisă prin intermediul componentei de infracțiune, așa nu poate exista o diferențiere concretă a pedepsei penale, caracterul concret fiind asociat individualizării pedepsei penale. Din punct de vedere etimologic, după cum este justificată diferența între noțiunile de infracțiune și componentă a infracțiunii, în asemenea mod este importantă deosebirea diferențierii pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale, iar acestea din urmă în delimitare de diferențierea executării individualizarea executării pedepsei penale.

Diferențierea pedepsei penale și individualizarea acesteia sînt niște operațiuni complexe. Și dacă în procesul de diferențiere a pedepsei penale este bine să se ia în vedere în mod abstract toate criteriile generale de diferențiere, care pot contura ulterior obiectul individualizării pedepsei penale, atunci această ultimă operație, cu mult mai complexă (deoarece are caracter real), cu siguranță trebuie să apeleze la întreg ansamblul de criterii puse la dispoziție inclusiv prin operația de diferențiere a pedepsei penale. După cum subliniază autorul Gh. Ivan, individualizarea

pedepsei se realizează inclusiv prin luarea în considerare a tuturor cauzelor de atenuare sau de agravare a pedepsei, deoarece numai printr-o apreciere de ansamblu asupra tuturor împrejurărilor care au influență asupra gradului de pericol social concret al faptei și asupra stării de pericolozitate a făptuitorului se poate stabili pedeapsa corespunzătoare și pot fi atinse scopurile reacțiunii represive [1, p. 168-169]. În acest sens, este necesară reglementarea prin lege nu numai a împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală, ci și a efectelor acestor împrejurări: circumstanțe atenuante sau agra-

vante, coexistența complexă și variată a circumstanțelor atenuante și/sau agravante, stări de atenuare ori de agravare, coexistența stărilor de atenuare și/sau agravare a pedepsei penale. Or, în această ipoteză, împrejurările modificatoare de pedeapsă penală au un rol deosebit de important în proporționalizarea, diferențierea și individualizarea pedepsei [1, p. 173]. Din aceste considerente aceste împrejurări, stări, situații au conturat atât conținutul diferențierii pedepsei penale, cît și eventualitatea unui proces echitabil de individualizare a acesteia.

Actualmente, este certă necesitatea unui studiu sistematizat în materia efectelor pe care le au circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal, în legătură intrinsecă cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală. Mai cu seamă că legiuitorul din RM nu reglementează și o anumită ordine de aplicare a împrejurărilor (circumstanțe și stări) modificatoare de pedeapsă penală, admițînd posibilitatea angajării unei practici judiciare neuniforme, iar ca efect – implicarea încălcării principiului nediscriminării judiciare.

Studiul își propune ca scop stabilirea și analiza corelației dintre conținutul diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală: *cir-*

cumstanță atenuantă, circumstanță agravantă, stare de atenuare, stare de agravare.

Metode aplicate: metoda istorică, logică, comparativă, sistematică.

Discuții și rezultate obținute. Existența unor împrejurări care determină un mai mare ori un mai mic grad de pericol social al faptei sau al făptuitorului relevă, de regulă, menționează V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc., necesitatea unei reacțiuni mai severe ori mai blânde, deci a unei pedepse mai grave sau mai blânde, ce trebuie aplicată făptuitorului. La determinarea efectelor pe care circumstanțele, în general, îl au asupra pedepsei, trebuie să se țină cont de ansamblul circumstanțelor [2, p. 157]. Din perspectiva vizată, intervenția legiuitorului în opera de individualizare a pedepsei, sub raportul circumstanțelor atenuante sau agravante nu se mărginește la enumerarea împrejurărilor care constituie astfel de circumstanțe și la orientarea instanței în reținerea ca atare a altor asemenea împrejurări. Legea prevede, după cum indică autorii români citați, limitele generale ale influenței pe care circumstanțele atenuante sau agravante o pot avea asupra pedepsei, stabilind astfel cadrul în care are loc individualizarea în prezența împrejurărilor de atenuare ori de agravare a pedepsei [2, p. 158] (*n.a.* - în limitele diferențierii pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor și stărilor agravante, circumstanțelor și stărilor atenuante).

Pentru a realiza o cât mai deplină concordanță între reacțiunea represivă, pe de o parte, și modificările pe care le imprimă gradului de pericol social al infracțiunii și pericolozității infractorilor anumite stări, situații sau împrejurări, pe de altă parte, Ș. Daneș și V. Papadopol susțin că legiuitorul a identificat, din imensa multiplicitate a acestora, acele stări, situații sau împrejurări cărora le corespunde întotdeauna și în același sens, fie un plus, fie un minus de pericol social și le-a atribuit, prin lege, efecte atenuante sau, respectiv,

agravante asupra tratamentului penal [3, p. 86-87]. Adică, după efectul pe care îl produc în operațiunea de stabilire și aplicare a pedepsei (*n.a.* - mai bine-zis pe care ar trebui să-l producă), V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alți autori români disting între circumstanțe atenuante și circumstanțe agravante, după cum atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator [2, p. 131], ușurare ori înăsprire, după cum menționează И. М. Васильев, dependentă de existența unei pericol mai mare ori mai mic a infracțiunii și a infractorului [4, p. 35].

Gravitatea concretă a infracțiunii și pericolozitatea infractorului, în funcție de care instanța de judecată trebuie să stabilească și să aplice pedeapsa, se concretizează, după cum am menționat anterior, și prin anumite **împrejurări, calități, stări, situații și date (elemente) ale realității** (cu caracter accidental (întâmplător), în sensul că nu însoțesc și nu caracterizează neapărat un act infracțional și nu sînt legate de persoana oricărui infractor [1, p. 173; 5, p. 429-430]) care se referă fie la persoana infractorului, fie la săvîrșirea faptei și care au ca urmare o modificare sau o schimbare a răspunderii penale [1, p. 157] și a pedepsei penale [6, p. 410]. N. Giurgiu, Gh. Ivan, V. Păvăleanu menționează că acestea stau în afara conținutului infracțiunii (*nu sînt cuprinse în conținutul infracțiunii*), dar în jurul acesteia (*exterioare conținutului infracțiunii*) [7, p. 502; 1, p. 173; 6, p. 410]. Cauzele modificatoare de pedeapsă sînt acele stări, situații sau împrejurări, exterioare conținutului infracțiunii și care scot în evidență un grad mai scăzut sau mai ridicat de pericol social al faptei ori de pericolozitate a infractorului, putînd determina astfel o modificare a pedepsei, fie cantitativă, fie calitativă [1, p. 159].

În acest sens, împrejurările sînt acele stări, situații, calități și, în genere, date sau elemente ale realității care, deși nu sînt cuprinse în conținutul infracțiunii (sînt exterioare acestuia [6, p. 410; 7, p. 502]), la

nivelul conținutului său de bază, pot incrimina faptei sau făptuitorului o atenuare sau o creștere a pericolozității sociale, determinînd o atenuare sau o agravare a răspunderii penale (*n.a.* - în viziunea noastră, este vorba despre pedeapsa penală, nu despre răspunderea penală), datorită legăturilor lor întîmplătoare sau conjuncturale cu fapta sau făptuitorul [7, p. 502].

Preocupat, pe de o parte, de a asigura judecătorului suficientă libertate în opera de individualizare a pedepsei, iar pe de altă parte, de a menține această operă în cadrul strict al legalității, legiuitorul, subliniază V. Dongoroz, G. Antoniu, S. Kahane și alții, a adoptat procedeul enumerării în lege a unor circumstanțe atenuante și agravante [2, p. 132], precum și determinarea conținutului unor stări de atenuare ori de agravare a pedepsei penale prin intermediul criteriilor și mijloacelor juridice de aplicare. Potrivit art. 76 alin. (2) CP RM, lista circumstanțelor atenuante nu este exclusivă, instanța de judecată putînd considera, în calitate de circumstanțe atenuante, și alte circumstanțe neprevăzute de art. 76 alin. (1) CP RM. Evident, această in exclusivitate se referă doar la circumstanțele atenuante, nu și la cele agravante, precum și nici la stările modificatoare de pedeapsă (de atenuare sau de agravare a pedepsei).

Cauzele de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (influența acestora în planul ambelor instituții fiind implicită și insolubilă) pot fi clasificate după diferite criterii. Apelînd la opiniile unor autori români, facem distincția între mai multe categorii de cauze modificatoare de pedeapsă penală:

◆ *Atenuante și agravante* (în funcție de efectul pe care îl produc asupra pedepsei, după cum atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator) [7, p. 502; 1, p. 173; 8, p. 488], adică, după cum menționează И.М. Васильев aceste circumstanțe sînt corelative altor circumstanțe [4, p. 34].

În cadrul acestor cauze, indife-

rent dacă produc efecte de atenuare ori de agravare a pedepsei, se face distincția între:

- *Stări de atenuare și/sau de agravare* (fapte, situații, entități, care au semnificație în ce privește gradul de pericol social al faptei sau pericolozitatea socială (de exemplu, infracțiunea neconsumată, recidiva) [7, p. 502; 1, p. 159]).

- *Circumstanțe atenuante și/sau agravante* (*n.a.* - în sensul prezentului studiu această diferență textuală este descrisă separat, mai cu seamă din perspectiva efectelor asupra pedepsei penale) - situații, însușiri, calități sau alte date sau elemente ale realității care configurează ambianța sau contextul obiectiv al faptei sau cele privind personalitatea infractorului [7, p. 503; 1, p. 159]. Spre deosebire de stări, circumstanțele de atenuare sau de agravare nu au același efect în caz de concurs, provocând o singură atenuare sau agravare, oricâte ar interveni [7, p. 503].

În principiu, legislația penală a RM, operînd cu noțiunea de circumstanțe agravante prevede, sub aspectul conținutului lor, și stările de agravare (N. Giurgiu menționează că *sub denumirea de împrejurări care atenuează sau agravează răspunderea penală sînt cuprinse atît stările, cît și circumstanțele de atenuare sau agravare a pedepsei* [7, p. 502]). În acest context, la descrierea circumstanțelor atenuante ori agravante va fi determinată esența și a stărilor de atenuare ori de agravare a pedepsei penale. Cu adevărat, caracterizarea circumstanțelor ca atenuante sau agravante decurge fie din însăși natura circumstanței, fie din semnificația pe care o are în raport cu complexul împrejurărilor în care a fost săvîrșită o faptă [2, p. 131].

Deosebirea, în cadrul împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală, între **stări de atenuare/gravare și circumstanțe atenuante/gravante**, este inclusiv importantă, după cum menționează Gh. Ivan, sub raportul efectelor pe care le produc asupra pedepsei. În fapt, asimilînd unele stări de atenuare/

agravare a pedepsei penale cu circumstanțele atenuante/gravante, și adoptînd anumite reguli de diferențiere a efectelor acestora, legiuitorul din RM imprimă unora și aceluiași condiții, împrejurări – standarde duble (*n.a.* – chiar și multiple), care pune în dificultate eventuala individualizare a pedepsei penale. Literatura de specialitate, însă, stabilește că în timp ce stările de atenuare (sau de agravare) își produc **fiecare în parte efectele**, acționînd succesiv asupra pedepsei și producînd două sau mai multe atenuări (ori agravări), circumstanțele, oricâte ar fi, nu produc o pluralitate de atenuări sau de agravări, ci o singură atenuare sau agravare; la individualizarea pedepsei se va avea în vedere însă pluralitatea de circumstanțe [1, p. 160-161] stabilite.

◆ *Generale* (exercită influența cu privire la toate infracțiunile și sînt prevăzute în PG) și *speciale* (au influență numai față de o anumită infracțiune și sînt prevăzute în PS [1, p. 161; 7, p. 503]), în funcție de întinderea efectelor pe care le produc.

În limitele cauzelor generale se includ stările de atenuare ori de agravare a pedepsei penale (infracțiunea neconsumată, recidiva infracțională, circumstanțele atenuante legale și judiciare, circumstanțele agravante legale). Stările modificatoare de pedeapsă penală, potrivit CP RM, au un caracter exclusiv general, asemenea circumstanțelor agravante ale pedepsei penale. Teoretic, însă, poate fi admisă teza după care *circumstanțele agravante* pot avea și caracter special. Or acestea din urmă ar avea caracter obligatoriu sau facultativ, constatarea lor atrăgînd și agravarea pedepsei, în limitele prevăzute de norma PS a CP [7, p. 503]. CP RM pune în evidență o singură circumstanță atenuantă specială [9, p. 405], cu caracter facultativ și condiționat. Astfel, art. 278 alin. (5) CP RM prevede că „persoanei care a comis actul de terorism, altor participanți **li se pot aplica** pedepse penale minime, prevăzute la prezentul articol, dacă ei

au preîntîmpinat autoritățile despre faptele respective și prin aceasta au contribuit la evitarea morții oamenilor, a vătămării integrității corporale sau a sănătății, a altor urmări grave sau la demascarea altor făptuitori” [10]. În cazul în care aceeași împrejurare are atît statut de împrejurare generală, cît și de împrejurare specială, ea va fi valorificată o singură dată, dîndu-se eficiență numai cauzei speciale, potrivit principiului că specialul derogă de la general [7, p. 503]. În particular, această regulă este validă doar la nivel teoretic, legislația penală a RM neimpunîndu-se cu anumite reglementări în acest domeniu. În acest sens, caracterul definitoriu al formulării normative a textului art. 278 alin. (5) CP RM determină necesitatea excluderii acestuia. Prin intermediul teoriei penale a României, o asemenea circumstanță atenuantă specială nu este descrisă [11, p. 842].

◆ *Anterioare (preexistente), concomitente și subsecvente* (fiind raportate la poziția lor față de desfășurarea activității infracționale, adică după cum intervin în perioada anterioară trecerii la executare, concomitent cu aceasta sau ulterior consumării faptei) [1, p. 165; 7, p. 504; 8, p. 490]. De exemplu: circumstanță preexistentă – *săvîrșirea infracțiunii de un minor* (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM); circumstanță concomitentă – *săvîrșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit* (art. 77 alin. (1) lit. i) CP RM); circumstanță subsecventă – *prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvîrșite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate* (art. 76 alin. (1) lit. e) CP RM).

◆ *Obiective (reale) și subiective (personale)* – raportate la elementele la care se referă, adică după criteriul legăturii cu fapta ori cu făptuitorul [7, p. 504; 1, p. 166; 8, p. 489].

Circumstanțele reale se referă la faptă și influențează gradul de pericol social al acesteia [7, p. 504; 8, p. 489]. De exemplu, la asemenea cir-

cumstanțe pot fi referite: provocarea prin infracțiune a unor urmări grave (art. 77 alin. (1) lit. b) CP RM); săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei (art. 77 alin. (1) lit. h) CP RM); săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordini de masă (art. 77 alin. (1) lit. m) CP RM) etc. Circumstanțele personale sînt legate de persoana infractorului și contribuie la caracterizarea gradului de pericolozitate socială a acestuia [7, p. 504]. De exemplu, săvârșirea infracțiunii de un minor (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM), săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație (art. 77 alin. (1) lit. c) CP RM), săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate (art. 77 alin. (1) lit. j) CP RM) etc. Această repartizare a circumstanțelor modificatoare de pedeapsă penală în *reale* și *personale* este importantă mai cu seamă din perspectiva stabilirii pedepsei penale pentru participanții la infracțiune. Or, după cum subliniază N. Giurgiu, dacă circumstanțele personale nu se răsfrîng asupra celorlalți participanți, circumstanțele reale își răsfrîng efectele și asupra lor, dar numai în măsura în care au fost cunoscute sau prevăzute [7, p. 504].

◆ *Legale și judiciare* (în funcție de modul de reglementare (de stabilire) și forța cu care se impun instanței de judecată ori efectul pe care îl au asupra pedepsei) [7, p. 503; 1, p. 166, 173-174; 8, p. 489]. Această clasificare se regăsește și în literatura de specialitate franceză, Ph. Salvage menționînd că determinarea pedepsei poate fi în baza unor criterii prevăzute de lege ori a unor stabilite de către instanța de judecată [12, p. 120].

Circumstanțele legale (*n.a.* – deși literatura de specialitate le confundă cu împrejurările obligatorii și facultative, în viziunea noastră, aceste două grupuri de împrejurări sînt distincte), menționează N. Giurgiu, sînt cele prevăzute de lege, fie în norme de drept penal general, fie în norme de drept penal special. Ele au un ca-

racter univoc și *obligatoriu*, aplicarea lor neputînd fi refuzată sub nici un temei de instanțele de judecată. Sediul normativ al circumstanțelor legale cu caracter general se află în PG. Circumstanțele legale speciale nu sînt prevăzute în conținuturile agravante sau atenuante ale unor infracțiuni determinate [7, p. 503], ci în textul unor reguli modificatoare prevăzute de PS a CP. În viziunea noastră, efectul unor circumstanțe legale poate fi și unul facultativ, dar nu obligatoriu. De exemplu, *săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate*, deși constituie o circumstanță legală, generală, bivalentă (cu caracter atenuant și agravant) nu are caracter obligatoriu; de asemenea, conținutul art. 278 alin. (5) CP RM prevede o circumstanță atenuantă legală și facultativă.

Referitor la circumstanțele judiciare, susținem opinia autorului N. Giurgiu, precum că acestea sînt acele împrejurări care, deși nu sînt prevăzute în vreo dispoziție de drept penal, pot fi considerate de judecător ca prezentînd, prin legătura lor cu fapta și infractorul, o valoare modificatoare de pedeapsă penală, dar numai nu de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (așa cum determină autorul în baza legislației penale române [7, p. 503]), ci doar asupra pedepsei penale și numai în calitatea lor de circumstanțe atenuante. A. Boro le definește drept realități obiective pe care instanța le poate constata, fără a fi obligată totuși să le rețină caracterul atenuant [13, p. 211]. Deși reținerea unor astfel de împrejurări este lăsată la aprecierea instanței de judecată [14, p. 52], în cazul existenței lor, instanța nu are latitudinea de a le refuza, obligația sa fiind de a le examina și de a le da o apreciere corectă, în contextul tuturor datelor și împrejurărilor cauzei și de a le atribui semnificația și influența reală pe care le pot avea în procesul determinării gradului concret de răspundere penală și a pedepsei concrete [7, p. 503]. Prin conținutul art. 75 CP al României [15], în opinia noastră, se face distincție între circumstanțe

atenuante obligatorii și facultative, însă ambele categorii de asemenea circumstanțe au caracter legal.

◆ *Determinate și indeterminate* [1, p. 167]. În rolul unei circumstanțe indeterminate, din punctul nostru de vedere, apare cea descrisă de art. 77 alin. (1) lit. j) CP RM, adică săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate. Or, dacă celelalte circumstanțe și stări, care au caracter determinat, trebuie sau pot să fie luate în considerație la individualizarea pedepsei penale, atunci circumstanța indeterminată poate și să nu fie luată în considerație în calitate de circumstanță modificatoare de pedeapsă penală.

În acest context, Gh. Alecu face distincția, în funcție de faptul că o anumită circumstanță a fost cunoscută sau prevăzută de infractor și prezintă interes asupra efectelor circumstanțelor agravante (așa-numite *circumstanțe cunoscute* și *circumstanțe necunoscute*). Necunoașterea unei circumstanțe agravante constituie o circumstanță subiectivă de care profită cel aflat în această situație (de exemplu, în cazul infracțiunii de viol calificat asupra unei victime minore) [8, p. 489].

◆ *Monovalente și bivalente* (după influența asupra gradului de pericol social al faptei și pericolozității infractorului) [1, p. 167].

În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, *săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate* constituie o circumstanță judiciară bivalentă [16, p. 225]. În acest sens, Ș. Daneș și V. Papadopol menționează că circumstanța este judiciară pentru că legea nu-i determină, în mod obligatoriu, numai o anumită semnificație și anumite efecte. În viziunea noastră, ea este legală, dar are caracter indeterminat, instanța de judecată angajînd această împrejurare în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă, sau lăsînd-o în afara acestei angajări. Adică, stabilirea acestei circumstanțe este lăsată la aprecierea instanței de judecată, care, pe de o parte, poate să recunoască sau nu circumstanței menționate o semnificație juridică, iar, pe de altă parte,

în caz afirmativ, poate să determine natura acelei semnificații și, pe cale de consecință, efectele ei [16, p. 225]. Circumstanța este bivalență pentru că, deși unică, în raport de împrejurări, poate avea fie caracter atenuant, fie caracter agravant. Cu alte cuvinte, circumstanțele putând fi numeroase și variate, este posibil ca unele care în anumite cazuri au un caracter atenuant să devină alteori, în condiții schimbate, o agravantă [2, p. 131]. Este posibil chiar – dacă se apreciază – ca ea să fie considerată neutră, în sensul de a nu produce nici un efect asupra pedepsei [16, p. 225]. Nu este posibil, însă, ca ea să fie luată în vedere, în același timp, și în calitatea unei circumstanțe atenuante, și în cea a unei circumstanțe agravante.

◆ *Cu modificare obligatorie a pedepsei și cu modificare facultativă a pedepsei* (după efecte) [1, p. 167] (*n.a.* – aceste reperi generale descrise anterior și incidente în materia atît a circumstanțelor atenuante, cît și a celor agravante, nu se vor găsi interpretate repetat în conținutul descrierii generale a circumstanțelor atenuante).

După cum am menționat anterior, diferențierea răspunderii penale este strîns legată de individualizarea acesteia, urmînd, ulterior, procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale, precum și diferențierea/individualizarea executării pedepsei penale. Avînd în vedere, desigur, diferențierea răspunderii penale și individualizarea răspunderii penale, fiind logic legate între ele și urmînd, în timp, una după alta, nu susținem în totalitate opinia autorului T. A. Лесниевски-Костарева, care subliniază că *mai întîi de toate legiuitorul stabilește răspunderea penală și pedeapsa tipică pentru una sau altă infracțiune, limitează conturul pasibilității de pedeapsă; apoi gradează această răspundere, inclusiv pînă la posibilitatea liberării depline de răspundere penală; în final, organul de aplicare a normei de drept penal alege măsura de răspundere concretă, individuală în limitele de acum stabilite de că-*

tre legiuitor la etapele anterioare; aceste procese au o natură juridică diferită [17, p. 35]. În aserțiunea noastră, la etapa inițială, legiuitorul se orientează spre diferențierea răspunderii penale, pedepsei penale, executării acesteia, iar instanța de judecată, în limitele stricte ale diferențierii, realizează individualizarea (răspunderii penale, pedepsei penale, executării pedepsei penale). Și, dacă se poate admite ideea, precum că *pentru politica juridico-penală în sfera legislativă sînt caracteristice diferențierea și integrarea răspunderii penale, iar în domeniul aplicării normative – individualizarea*, atunci nu sîntem de acord cu faptul că acest din urmă *proces potrivit logicii juridice continuă diferențierea răspunderii legale* [17, p. 28]. În fapt, individualizarea pedepsei penale continuă procesul de diferențiere a pedepsei penale, care sînt etape reieșite din conținutul diferențierii și individualizării răspunderii penale. Adică, dacă șirul categorial prevăzut de dreptul penal este reprezentat de categoriile *infracțiune – răspundere penală – pedeapsă penală* [17, p. 37], iar răspunderea penală și pedeapsa penală apar ca efecte ale săvîrșirii infracțiunii, ulterior premisa pedepsei penale fiind răspunderea penală, atunci și în situația diferențierii și individualizării pedepsei penale – ca premisă apare *diferențierea și individualizarea răspunderii penale*. Or, dacă nu este realizată această premisă anticipat, nu se poate ajunge la efectele individualizării pedepsei penale.

În acest sens, în opinia autorului T. A. Лесниевски-Костарева, pentru diferențierea răspunderii penale sînt utilizate mijloacele tradiționale de diferențiere, în particular instituțiile semnelor calificative și privilegiate ale componenței de infracțiune (*n.a.* – adică circumstanțele atenuante ori agravante), liberarea de răspundere penală [17, p. 26]. Considerăm, că diferențierea răspunderii penale are loc nu numai în interiorul relațiilor juridice de natură penală, ci și în cazul delimitării infracțiunilor de alte încălcări de lege

(contravenții, delikte civile, abateri disciplinare). În acest sens, în limitele diferențierii răspunderii penale se înscriu următoarele elemente:

- semnele care caracterizează fapta infracțională din punctul de vedere al componenței de infracțiune;

- semnele circumstanțiale cu caracter de atenuare a răspunderii penale;

- semnele circumstanțiale cu caracter de agravare a răspunderii penale.

În șirul categorial expus nu poate fi considerat mijloc de diferențiere a răspunderii penale – *liberarea de răspundere penală*. În viziunea noastră, în acest caz, se face diferență între realizarea răspunderii penale.

În contextul elementelor prin care se operează diferențierea răspunderii penale, precum și individualizarea acestei răspunderi juridice, are loc și o identificare a pedepsei penale. Adică, dacă se diferențiază o răspundere penală în baza unor semne agravante ale infracțiunii, evident, că are loc și o diferențiere a pedepsei penale (mai gravă în raport cu pedeapsa prevăzută de componența de bază a infracțiunii). Însă, această diferențiere a pedepsei penale nu completează decît parțial elementul diferențierii pedepsei penale în baza normei speciale a CP RM. Or diferențierea pedepsei penale prevede și multe alte elemente componente. Adică, după cum subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, existența circumstanțelor atenuante ori agravante nu poate rămîne fără repercusiuni asupra pedepsei (nu este de conceput ca unei persoane care a săvîrșit fapta în circumstanțe agravante să i se aplice o pedeapsă identică cu pedeapsa celei la care ea ar fi fost supusă în ipoteza că acele circumstanțe ar fi lipsit) [16, p. 242].

Deci, pentru corecta aplicare a regulilor privitoare la efectele circumstanțelor (atenuante sau agravante) trebuie, în primul rînd, să se facă deosebire între circumstanțele care modifică însăși calificarea juridică a

faptei [18, p. 3], și cele care nu atrag decât modificarea limitelor pedepsei [2, p. 134]. H. Ф. Кузнецова, Ю. М. Ткачевский, Г. Н. Борзенков susțin că circumstanțele atenuante și agravante nu trebuie confundate cu semnele obligatorii, calificative și privilegiate (atenuante) ale componenței de infracțiune; după conținut și titlu ele pot și să coincidă [19, p. 270]. Astfel, sînt circumstanțe atenuante sau agravante care transformă o infracțiune din simplă în calificată și sînt circumstanțe atenuante sau agravante care modifică sau schimbă pedeapsa penală doar în raport cu sancțiunea unei norme penale stabilite (de bază sau calificată). Cu adevărat, menționează V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alții, cînd se constată existența unei astfel de circumstanțe, aceasta va fi luată în considerație înainte de a da eficiență celorlalte circumstanțe [2, p. 134].

Cu alte cuvinte, reieșind din conținutul art. 76 alin. (3) CP RM, precum și art. 77 alin. (2) CP RM, „la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii”, iar „dacă circumstanțele menționate la art. 77 alin. (1) CP RM sînt prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM în calitate de semne ale acestor componențe de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante”.

Limitele de pedeapsă fixate în PS a CP RM se vor regăsi, prin urmare, în minimul și maximul pedepsei prevăzute pentru infracțiune în forma sa simplă, dacă fapta urmează a primi încadrarea juridică a conținutului de bază al infracțiunii, sau în minimul special și maximul special stabilit pentru forma calificată, dacă fapta urmează a primi o încadrare juridică potrivit unei forme atenuante ori agravante a infracțiunii [7, p. 499]. În general, menționează N. Giurgiu, limitele de pedeapsă la care se referă cel de-al doilea criteriu sînt cele care însoțesc încadrarea juridică a faptei în forma consumată

de autor, care reprezintă modelul tipic de incriminare și sancționare a tuturor infracțiunilor din PS a legii penale [7, p. 499].

Concluzii:

- Considerăm că circumstanțele legale, pe care deseori literatura de specialitate le confundă cu împrejurările obligatorii și facultative, formează un grup distinct în raport cu alte grupuri de circumstanțe.

- Prin conținutul art. 75 CP al României, în opinia noastră, se face distincție între circumstanțe atenuante obligatorii și facultative, însă ambele categorii de asemenea circumstanțe au caracter legal.

- *Săvîrșirea infracțiunii în starea de ebrietate* constituie o circumstanță judiciară bivalentă. În acest sens, această circumstanță este legală, dar are caracter indeterminat, instanța de judecată angajînd această împrejurare în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă, sau lăsînd-o în afara acestei angajări.

- La etapa inițială, legiuitorul se orientează spre diferențierea răspunderii penale, pedepsei penale, executării acesteia, iar instanța de judecată, în limitele stricte ale diferențierii, realizează individualizarea (răspunderii penale, pedepsei penale, executării pedepsei penale).

Recenzent:

Viorel BERLIBA,
conferențiar universitar,
doctor în drept

Referințe bibliografice:

1. Ivan Gh. Individualizarea pedepsei. București: Editura C.H. Beck, 2007. 288 p.
2. Dongoroz V., Fodor I., Kahane S. et. al. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală. Vol. II. Ediția a II-a. București: Editura Academiei Române, Editura All Beck, 2003. 456 p.
3. Daneș Ș., Papadopol V. Individualizarea judiciară a pedepselor. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002. 512 p.
4. Васильев И.М. Наказание по советскому уголовному праву. Москва: МВД СССР, 1970. 89 p.

5. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. 2-е издание. Москва: Издательство БЕК, 2000. 590 p.

6. Păvăleanu V. Drept penal general. Conform noului Cod penal. București: Universul Juridic, 2012. 504 p.

7. Giurgiu N. Drept penal general. Doctrină, legislație, jurisprudență. Iași: Sunset, 1997. 608 p.

8. Alecu Gh. Drept penal. Partea generală. Constanța: Europolis, 2005. 572 p.

9. Borodac A. Manual de drept penal. Partea specială. Chișinău: S.n., 2004. 622 p.

10. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, nr. 985-XV. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

11. Dobrinou V., Conea N. Drept penal. Partea specială. Vol. 2. Infracțiuni prevăzute în legi speciale. Ediția revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2002. 896 p.

12. Salvage Ph. Droit pénal général. Édition à jour de nouveau Code pénal. Presses Universitaires de Grenoble, 1993. 176 p.

13. Boroi A. Drept penal și procesual penal. Curs pentru examenul de licență. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2009. 782 p.

14. Козаченко И. Я., Кондрашова Т. В., Николаева З. А. et. al. Уголовный кодекс Российской Федерации: с постановочными материалами. Екатеринбург: Деловая книга, 1994. 544 p.

15. Noul Cod penal al României. Intrat în vigoare la 1.02.2014. http://www.avocatnet.ro/UserFiles/articleFiles/1391378400_codul%20penal%20actualizat.pdf. 7.04.2014.

16. Daneș Ș., Papadopol V. Individualizarea judiciară a pedepselor. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002. 512 p.

17. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва: Норма, 2000. 400 p.

18. Иванов В. Д. Уголовное право. Особенная часть. Ростов на Дону: Феникс, 2002. 512 p.

19. Уголовное право. Общая часть. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского, Г. Н. Борзенкова. Москва: Издательство Московского университета, 1993. 368 p.